

РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ НООСФЕРОГЕНЕЗУ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

У статті аналізується розвиток мистецької освіти як складової ноосферогенезу. Обґрунтовується важливість ноосферної орієнтації всієї системи мистецької освіти, яка полягає у формуванні ноосферної свідомості та ґрунтується на ноосферних знаннях і ноосферному світогляді.

Небачене прискорення науково-технічного прогресу, відкриваючи нові перспективи пізнання і перетворення природи й суспільства, виявляє наявність тенденцій розвитку сучасного світу, які все більш помітно проявляються у житті людини та свідчать про перехід до принципово нової ери її існування. Сучасний світ характеризується нестабільністю, неоднозначністю, різноманітністю, розпадом звичних стереотипів, стрімкою зміною видів і форм діяльності. Нова світова спільнота формується в складних, суперечливих і часом конфліктних процесах глобалізації. Конструктивною концепцією стратегії подолання глобальної кризи цивілізації та забезпечення її подальшого безпечного і стійкого розвитку є концепція цілеспрямованого формування ноосферної цивілізації.

У цьому контексті варто зазначити, що лише у плеканні атмосфери потягу до Краси та Добра можна виховувати людину, яка володітиме почуттям власної гідності, соціальної відповідальності, цінуватиме духовні та матеріальні надбання, шануватиме індивідуальність кожної особистості, чутливої до навколишнього світу і буде здатною творчо збагачувати його, особливо в кризові і трансформаційні періоди суспільного розвитку, коли закономірно загострюється потреба в пізнанні відповідних механізмів і принципів соціального буття. На думку Г. М. Падалки, – “Формування духовного світу людини, закономірності гармонізації життя, забезпечення природного входження до соціального середовища складають нині особливо важливий предмет наукових пошуків” [10, с. 7]. Виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін, здатних ефективно працювати і навчатися впродовж усього життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти – важливе завдання педагогічних ВНЗ.

Українське суспільство прагне до творення системи мистецької освіти, яка відповідала б викликам часу і потребам особистості, а відтак, веде пошук нових концептуальних засад визначення змісту мистецької освіти та векторів її розвитку. Інтеграція вітчизняної мистецької освіти у світовий освітній простір має базуватися на засадах пріоритету національних інтересів, збереження та розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворчої спрямованості міжнародного співробітництва, системного і взаємовигідного характеру співробітництва, толерантності в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи мистецької освіти.

В цих умовах існує реальна можливість формувати професійну культуру майбутнього вчителя як культуру взаєморозуміння і толерантності. В. Андрущенко зазначає: “Цей контекст надає нових сенсів освіті і вихованню, в яких рішучого значення набуває інтелектуальний потенціал, творче начало людини, її комунікативна компетентність та стійка етична спрямованість на досягнення взаєморозуміння, єдності, миру. Тому освіта, як соціальний інститут і засіб соціалізації людини, потребує орієнтації на нові стратегії, на нові методології мислення і пізнання, зумовлені фактом існування відкритого нелінійного світу, що швидко

змінюється, і необхідністю відповідного навчання та виховання [1, с. 21-22].

Мета статті полягає у необхідності осмислення провідних чинників ущільнення, генералізації, фундаменталізації пізнавальної духовно-культурної соціальної інформації у змісті й організації мистецької освіти як складової ноосферогенезу в умовах глобального суспільства.

Ентропія інформаційного пізнавального простору сучасної мистецької освіти зростає настільки, що важливим стає завдання оптимізувати його на засадах індивідуалізації пізнавальних можливостей, з одного боку, й фундаменталізації з погляду сучасної наукової та художньої картини світу, розвитку науки, мистецтва, освіти, з другого. Тут інтеграція духовно-пізнавального простору виступає головним ресурсом розвитку сучасного глобалізованого суспільства. Підвищити сучасний рівень системи мистецької освіти, досягти її адекватного місця в ньому неможливо:

- без формування інтегрованого науково-освітнього інформаційного середовища й розгалуження змісту й організації мистецької освіти у світовий інформаційний простір;

- без створення оптимальної інформаційної інфраструктури в кожній зі складових ланок мистецької освіти;

- без формування й раціонального використання пізнавально-духовних інформаційних ресурсів: наукових, освітніх, мистецьких, культурних, фахових тощо;

- без створення баз даних, зорієнтованих на прогнозування інтегративних процесів соціально-економічного, політичного, культурного розвитку та інформаційно-комунікативно-довідкових систем у галузі мистецької освіти, використання яких спрямоване на вдосконалення управління мистецькою освітою на усіх рівнях – від особистісного до загальнодержавного, планетарного.

Функціонування, трансформація, управління пізнавальною соціальною інформацією в змісті й організації освіти розглядаються на теренах філософії освіти, методології освіти, дидактики (Л. П. Буєва, В. Н. Волченко, Т. П. Вороніна, Е. М. Гусинський, І. А. Зязюн, А. А. Касьян, С. Ф. Клепко, В. С. Лутай, М. Малкей, Л. А. Мікешина, М. І. Романенко, Ю. О. Шрейдер та ін.).

Розуміння і сам процес впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у в діяльність освітнього закладу реалізуються як соціальні зміни, модернізації, що впливають на зміст та організацію навчально-виховного процесу в освіті (М. І. Бурда, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, О. В. Киричук, В. М. Мадзігон, Ю. І. Мальований, М. Д. Ярмаченко та ін.).

Такі підходи, разом із тим, вимагають розробки саме процесу *інтеграції* соціально – культурно – пізнавальної інформації в мистецькій освіті у загальнопланетарний освітньо-науковий простір як необхідності оптимізації; розвитку можливостей науково керувати потоками, рівнями, формами, комунікаціями, напрямками такої інформації з погляду змістової фундаменталізації наукової та художньої картини світу, сучасної організації мистецької освіти на засадах гуманізації, індивідуалізації, віртуалізації пізнання навколишнього світу і формування самоорганізованої особистісної системи трансформації наукового та художнього знання, духовно-ціннісного досвіду ноосферної освіти.

Поняття “ноосфера” вперше було використано на початку 20-х років ХХ століття на одному із семінарів Бергсона в Парижі, коли В. І. Вернадський проголошував свою концепцію розвитку біосфери. Пізніше термін “ноосфера” широко використовував Тейяр де Шарден.

Термін “ноосфера” у даний час отримав достатньо широке розповсюдження, але трактується різними авторами неоднозначно. На думку В. І. Вернадського – ноосфера це той етап історії людини, коли його колективний розум і колективна воля виявляться здатними забезпечити сумісний розвиток (коеволюцію) природи і суспільства. Якщо ж говорити про

основні завдання ноосферної освіти, то вони логічно виходять з сутності поняття “ноосферна цивілізація”. За визначенням А. Д. Урсула, під ноосферною цивілізацією слід розуміти “її якісно новий стан, при якому на шляху своїх інтенсивних трансформацій соціум ввійде в коеволюцію з природою, пріоритетними стануть гуманітарно-загальнолюдські цінності, а інтегральний інтелект людства забезпечить його перехід від стихійного сповзання до глобальної катастрофи та виживання до ефективно керованого, стійкого і безпечного розвитку”[9, с. 275].

Ключовими словами в цьому визначенні є:

- коеволюція (сумісний злагоджений розвиток) людства і природи;
- пріоритет гуманітарно-загальнолюдських цінностей;
- інтегральний інтелект людства;
- ефективно керований, стійкий та безпечний розвиток.

Визнання включеності людської особистості у штучно створену інформаційну структуру є визнання факту формування нею так званої другої природи чи соціуму (ноосфери). Освіта, яка спирається на сучасні наукові досягнення, дозволяє осмислювати минулий досвід розвитку системи і розуміти майбутні проблеми. Основу вирішення цих проблем заклала міжнародна конференція в Ріо-де-Жанейро, де були створені наукові основи ноосфрогенезу – процесу становлення ноосферної цивілізації, виокремлені його основні етапи та визначений їх зв'язок з процесом глобальної інформатизації суспільства. Наука про ноосферу – ноосферологія – стала набувати рис самостійного наукового напрямку .

Якщо в роботах Леруа, Тейяра де Шардена і потім В. І. Вернадського були вперше введені поняття про ноосферу і показана її роль в процесі еволюції природи і суспільства, то в наукових статтях і монографіях А. Д. Урсула не тільки уточнено і розширено саме поняття про ноосферу, але і визначені основні стадії формування ноосферної цивілізації, показаний нерозривний зв'язок цього процесу з процесом глобальної інформатизації суспільства.

У даному контексті плідно розробляється гуманітарно-культурна складова сучасної педагогічної освіти, зокрема, у працях Л. Горбунової, О. Невмержицького, Г. Падалки, О. Шевнюк, П. Щербаня, О. Щолокової, А. Ярошенко та інших. Характерною особливістю сучасного періоду розвитку мистецької освіти є пошук нового змісту і технологій навчання, розгортання експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій, а також культурологічна орієнтація навчально-виховного процесу, що передбачає не лише формування у студентів певної системи знань умінь та навичок, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії всіх індивідуальних процесів світосприйняття і становлення освіти як фактора розвитку культури.

Характерною особливістю сучасного педагогічного процесу стало посилення зв'язків між культурою та освітою, зумовлене тим, що саме культура фокусує систему ціннісних уявлень, які становлять основу особистісних орієнтирів суб'єкта, регулюють його діяльність, визначають спосіб буття. Культура завжди переростає свою реальність, живе в духовному просторі, який відкриває нові горизонти, пропонуючи духовні стимули. Поняття “культура” тлумачиться сучасною наукою як комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних та емоційних рис суспільства, що включає спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань, мистецтво [11].

У цьому контексті сучасна педагогіка як глобальну мету освіти розглядає людину культури. “Культурологічна орієнтація освіти і виховання, – зазначає Н. Гонтаровська, спрямована на гуманізацію та гуманітаризацію освіти, впровадження демократизму в навчально-виховний процес” [4, с. 36]. Вона дає змогу вирішувати головні завдання антропоцентричної школи, в якій кожен конкретний учень стає суб'єктом власного

життєтворення.

В даний час назріла гостра необхідність переосмислити цільові функції мистецької освіти як системи, мету і завдання її окремих щаблів і ланок. Необхідно переглянути традиційні уявлення про соціальну сутність мистецької освіти, її взаємозв'язок з іншими видами та формами суспільної практики, місце і роль як соціального інституту в житті людини і суспільства. Виокремимо основні напрями:

– розробка і здійснення загальнодержавної стратегії розвитку мистецької освіти, адекватної об'єктивним потребам суспільства в умовах соціально-економічних змін;

– визначення і реалізація комплексу практичних заходів, спрямованих на подолання кризових процесів і явищ, стабілізацію, реформування і розвиток на базі нових інститутів, механізмів і методів;

– інтеграцію вітчизняної вищої школи в світовий освітній простір, розгортання ефективних інтелектуальних комунікацій..

Вищий сенс перебування людини в освітній системі – максимальний розвиток потенціалу і вихованість, формування професійної культури, що виявляється в його реальній поведінці. “Основу ідеального образу людини культури, – вважає Є. Бондаревська, – становлять її властивості як суб'єкта культури. Це воля, гуманність, творчість, адаптивність; соціальні властивості: бути громадянином, сім'янином, трудівником, взаємодіяти з іншими людьми; природні особливості людини: здоров'я, здатність мислити, почувати, діяти” [3, с. 32].

Ситуація міжпарадигмальності в освітньому просторі є найбільш сприятливою для розвитку мистецької освіти, оскільки гіпертрофія однієї з парадигм може негативно позначатися на суб'єктах навчально-виховного процесу. Крім того, українське суспільство, долаючи наслідки панування моноідеології, прагне до філософського плюралізму, а в кожній з існуючих парадигм є фундаментальні конструкції, пов'язані з цінностями культури, що підтверджує їх значущість.

В еволюції теоретичних підвалин мистецької освіти когнітивно-інформаційна парадигма, сутністю якої є передавання й засвоєння учнями максимальної кількості знань, не лише має найдавнішу історію, а й залишається домінантною в практиці сучасної української школи. Але вже сьогодні можемо вести мову про формування нової когнітивно-культурологічної парадигми, яка позбувається абсолютизації знань та недоліків авторитарної школи.

В. Огнев'юк вважає, що “Компетентісна парадигма ніби виростає з особистісної й стає її логічним продовженням, особистісно зорієнтовна парадигма трансформується в особистісно-компетентісну, що є свідченням переходу освіти в нову якість, породжену викликами конкуренції та глобалізму інформаційного світу. Таким чином, можемо констатувати, що сучасне й майбутнє української освіти будуть визначати когнітивно-культурологічна й особистісно-компетентісна парадигми. Вони постійно еволюціонують, зближуються і виокремлюються, а відтак утворюють міжпарадигмальний простір, найбільш сприятливий для розвитку і творчості” [8, с. 47].

У зв'язку з названими чинниками визначаються і сучасні тенденції мистецької освіти в умовах мультикультурного освітнього простору:

– посилення національного компоненту у змісті художньо-педагогічної підготовки (підтримка національних традицій; глибоке вивчення національної історії, культури, традицій, культивування національних ідеалів; активізація процесів етноідентифікації; формування національного менталітету);

– збільшення духовного та релігійного впливу на процес виховання;

– підтримка та розвиток ідей національного українського виховання (дітей, молоді, сім'ї

тощо);

–реалізація спеціальних програм в галузі громадянського, патріотичного, інтернаціонального виховання, які створюють відкрите громадянське суспільство, що базується на принципах мирного співіснування різних етносів і конфесій, толерантності та взаємоповаги;

–взаємовплив етнокультурних, національних, державних, глобальних аспектів виховання.

В умовах глобалізованого суспільства, в якому головним ресурсом і потенціалом є людина, соціальні спільноти у системі соціальної інформації, виникають новітні підходи до розвитку освіти й мистецької зокрема. Такі підходи ґрунтуються на розумінні *інформаційної ситуації*, в якій знання, культурно-духовне надбання в системі пізнання як результат індивідуальної й колективної науково-технологічної обробки інформації, духовно-ціннісного досвіду є одночасно і продуктом споживання, й продуктом виробництва – матеріального і духовного – на загальносуспільному рівні. В такій ситуації напрацьована пізнавальна, духовно-ціннісна, освітньо-наукова, мистецька інформація інтегрується у духовно-пізнавальний ноосферний простір. Цей розвиток має самоорганізований характер, в основі якого знаходиться система трансформаційних пізнавальних, духовно-ціннісних напрямів поступу особистості, соціальних спільнот.

Головною суперечністю сучасної пізнавально-ціннісної науково-освітньої доби є розрив між індивідуалізацією й усупільненням мистецької інформації, духовно-ціннісного досвіду. Вирішення її полягає в наступному:

- розвитку безперервної в часі і просторі мистецької освіти;
- уточненні мети мистецької освіти для особистості, її мотивів і смислів;
- модернізації змісту, організації мистецької освіти відносно новітніх загальнонаукових уявлень про світ, місце в ньому людини, специфікації вищої освіти щодо сучасної інформаційної світової ситуації;
- застосування новітніх інформаційних технологій пізнання, що сягають сутнісних глибин людського буття та його реалізації в суспільстві, природі, Всесвіті;

Тут постає інша суперечність у системі мистецької освіти у глобальному суспільстві – між національною належністю знання, духовно-ціннісного досвіду, організацією освіти та глобальним викликом, в якому останні перетворюються на всесвітній продукт споживання, безвідносний до коренів і витоків, що значно змінює місце педагога, науковця, студента, закладів освіти в системі пізнання навколишнього світу, реалізації суспільного призначення мистецької освіти.

Інтернаціоналізація, глобалізація та конвергенція призвели до того, що зміни в одній галузі дуже швидко переносяться на інші, підсилюючи взаємовплив та взаємозв'язок цих сфер. За таких умов отримані знання в певній системі суспільних і соціальних координат швидко втрачають свою цінність.

Вища мистецька освіта у такому ракурсі набуває наступних рис, властивостей, характеристик, ознак, що модернізують її:

- *демократизація* інформаційного науково-освітнього простору;
- *гуманітаризація*, етизація, естетизація інформаційних характеристик розвитку мистецького знання;
- *гуманізація* науково-пізнавального простору;
- *індивідуалізація* впливу освітньо-наукової інформації на особистість;
- *фундаменталізація*, введення модернізаційних структурних змін у зміст і організацію мистецької освіти, її інтеграція у цілісне уявлення про розвиток Всесвіту;

– *неперервність* у часі, просторі форм освітньої діяльності; забезпечення організаційної та змістової єдності, спадковості і скоординованості завдань із самоосвіти, самоменеджменту особистості;

– *інформатизація* – комп'ютеризація, віртуалізація духовно-пізнавального простору;

– *інтеграція* як формування єдиного науково-освітнього простору; координація усіх навчальних, виховних, культурних, соціальних інституцій, позанавчальних організацій, структур, соціального оточення, з точки зору ноосферного спрямування духовно-ціннісного досвіду з розвитку особистості третього тисячоліття;

– *децентралізація* як формування вільного художньо-педагогічного середовища ВНЗ, в якому відбувається синергійний розвиток усіх – традиційних і новітніх – форм мистецької освіти, її організація на ноосферному рівні;

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

– конструктивною концепцією стратегії подолання глобальної кризи цивілізації і забезпечення її подальшого стійкого розвитку є концепція цілеспрямованого формування ноосферної цивілізації, головним об'єктом якої має стати сама людина, її людські якості;

– стійкий розвиток лише тоді стає розвитком ноосферним (ноосферогенезом), коли він керується етикою екогуманістичної орієнтації;

– актуальність і стратегічна важливість ноосферної орієнтації всієї системи освіти, мистецької освіти зокрема, полягає у формуванні ноосферної свідомості майбутніх учителів мистецьких дисциплін, яка ґрунтується на набутті ними ноосферних знань та виробленню ноосферного світогляду;

– досягнення інтегративності мистецької освіти із сучасним глобальним інформаційним світом вимагає включення особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у метасистему художньо-педагогічної діяльності, що має при всій динамічності певну структуру і організацію, дозволяє орієнтуватися в процесі саморозвитку, додавати йому цілеспрямованості і самокерованості.

Тому перспективними є детальніші розвідки, покликані надати прикладні рекомендації з реалізації означеної проблеми.

Використана література:

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1(11). – 2004. – С. 5
2. Андрущенко В. Українська освіта: пошук нових стратегій мислення. Міжнародні синергетичні читання. Програма Міжнародних синергетичних читань, 12-13 груд. 2003 р.: Присвяч. пам'яті Іллі Пригожина / уклад. : Андрущенко В. П. та ін. – К. : Т-во „Знання” України, 2003. – 64 с.
3. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания // Педагогика, 1995. – № 4. – С. 29-35.
4. Гонтаровська Н. Концепція культурологічного розвитку особистості // Мистецтво і освіта. – К., 2001. Вип. 3. – С. 36-39.
5. Джурицкий А. Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93-96.
6. Доклад Международной комиссии ЮНЕСКО о глобальных стратегиях развития образования в XXI веке. – Режим доступа : // http://copyright.iile.ru/news_oon.
7. Драч В. Г., Штомпель О. М., Штомпель Л. А., Королев В. К. Культурология : учебник для вузов. – СПб. : Питер, 2010. – 384 с.
8. Огнев'юк В. О. Освіта міжпарадигмального періоду // Нова парадигма : журнал наукових праць / гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 50. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 236 с.
9. Урсул А. Д. Путь в ноосферу: концепция выживания и устойчивого развития человечества. – М. : Изд-во ЛУИ, 1993. – 275 с.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

11. Теория культуры : учебное пособие / под ред. С. Н. Иконниковой, В. П. Большакова. – СПб. : Питер, 2008. – 592 с.
12. Шевнюк О. Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі : автореф. дис. ... доктора пед.наук. – К., 2004. – 41 с.

А н н о т а ц и я

В статье анализируется развитие художественного образования как составляющей ноосферогенеза. Обосновывается важность ноосферной ориентации всей системы художественного образования, которая предполагает формирование ноосферного сознания и базируется на ноосферных знаниях и ноосферном мировоззрении.

A n n o t a t i o n

In this article we can read about art education as part of noospheregenesis in conditions of information society. Here are shown some arguments, that can prove importance of noospher`s system of art education and description of noospher`s consciousness and attitude.

Шапошнікова І. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається практична підготовка вчителя початкової школи, аналізуються її проблеми і перспективи, подається модель підготовки фахівця з першого до останнього курсу навчання.

Ключові слова: уміння, початкова освіта, вища школа, модель підготовки.

Перехід на ступеневу систему підготовки фахівця в галузі початкової освіти потребує суттєвих змін у змістовому і процесуальному забезпеченні її окремих складових. Вони зумовлені сучасними вимогами ринку праці, зміною соціального замовлення на рівень готовності випускника до виконання основних виробничих функцій та потребою особистості у самореалізації через професійну діяльність. Перебудова фахової підготовки вчителя початкових класів ґрунтується на необхідності аналізу структури його діяльності та на розробці теоретико-методологічних і технологічних основ реалізації мети і завдань сучасної вищої педагогічної школи.

Нормативно-законодавчі документи і акти з питань освіти виступають орієнтирами підвищення ефективності практичної готовності вчителя в умовах переходу на нові державні стандарти. Перехід на багатоступеневість у системі вищої освіти, визначення освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівця на рівні молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста і магістра у галузі початкової освіти, розробка освітньо-професійних програм та засобів діагностики рівня готовності випускника вузу до виконання основних виробничих функцій вимагає кардинальних змін як у загальній концепції підготовки вчителя, так і у розробці технології її забезпечення. Це зумовлено, по-перше, вимогами щодо гарантованого ступеня якості підготовки фахівця певного рівня кваліфікації і оволодіння ним основними здатностями і уміннями виконувати провідні функції діяльності. По-друге, введенням у дію державних стандартів початкової освіти. Зміщення акцентів на практичний компонент готовності диктується необхідністю підвищення конкурентноздатності вчителя, здатного